

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ ЯК ОДИН З ПЕДАГОГІЧНИХ ЧИННИКІВ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

Анотація

Актуальність матеріалу, викладеного у статті, обумовлена нагальними сучасними потребами суспільства у патріотичному вихованні молоді, впровадженні соціально-педагогічної концепції організації патріотичного виховання. Створення цілісної дієвої концепції сприятиме становленню всебічно розвиненої, гармонійної особистості та позитивним соціально-економічним, культурним, політичним перетворенням у сучасному українському суспільстві.

Ключові слова: особистість, патріотичне виховання, громадянське виховання, світоглядна позиція, соціальне становлення.

Аннотация

Актуальность материала, изложенного в статье, обусловлена современными потребностями общества в патриотическом воспитании молодежи, внедрении социально-педагогической концепции организации патриотического воспитания. Создание целостной действенной концепции способствует становлению всесторонне гармонично развитой личности, а также позитивным социально-экономическим, культурным, политическим преобразованиям в современном обществе.

Ключевые слова: личность, патриотическое воспитание, гражданское воспитание, мировоззренческая позиция, социальное становление.

Annotation

The actuality of the material presented in the article is determined by society's need in patriotic upbringing of the youth, the introduction of the socially educational concept of organization of patriotic education. The creation of a whole, efficient concept promotes the development of an extensive and balanced personality, as well as positive socially economic, cultural and political reformation in modern society.

Key Words: individuality, patriotic upbringing, civil upbringing, the position of the world view, social development.

Патріотичне виховання та соціальне становлення молоді є одним із найбільш складних і актуальних завдань сучасного суспільства. Актуальність виховання молоді пов'язана із глибокими та швидкоплинними соціально-економічними змінами, зокрема зі зміною ідеологічних орієнтирів у вихованні

молоді і посиленням дії стихійних чинників, що впливають на становлення сучасної особистості.

«Становлення – це процес розвитку, у якому індивід бере на себе відповідальність за максимально повну реалізацію свого потенціалу» [9, с. 525]. Тому головною метою соціальних педагогів вищих навчальних закладів є створення умов для розвитку особистості. Складовими цієї мети є підтримка, стимулювання студентства до розвитку їх загальнолюдських цінностей, оскільки у молодому віці закладається базова філософія, ставлення до Батьківщини, держави, народу, сім'ї. Відбувається формування світоглядних орієнтирів особистості, які, за твердженням С. Гессена, «дають людині усвідомлення власного місця у світі й тим самим ґрунт під собою» [6, с. 427]. Однак, динамічні соціально-економічні зміни призводять до того, що в молодій людині зникає почуття патріотизму, готовність до подвигів в ім'я процвітання та незалежності України, розуміння громадського обов'язку.

Явище патріотизму перебуває в центрі уваги всього сучасного українського суспільства. Патріотична особистість – це та, «яка бере активну участь у житті суспільства, думає про майбутнє держави, знає історію свого рідного краю та додержується традицій. Будучи патріотом, вона готова на пожертву заради своєї Батьківщини» [1, с. 32]. Особливої уваги потребує категорія молоді, яка буде основним рушієм процесів у суспільстві в майбутньому. Сьогодні ж проголошує девальвацію життєвих цінностей, незацікавленість молоді у саморозвитку, бездуховність, низький економічний рівень життя, незнання історії рідного краю, нерозуміння сьогоденних політичних процесів, які призводять до соціальної байдужості молоді та втрати усвідомлених життєвих орієнтирів. «Тільки переважання матеріальних благ є основою життя людини, а зайняття місця споживача стає досить комфортним для людини-маси, яка підвладна маніпуляціям свідомістю» [4, с. 6]. Сучасна молодь не приймає відповідальних рішень, займає позицію споживача у суспільному житті та виступає як споглядач подій свого власного буття, хоча

провідна потреба молоді людини – у самореалізації, самовиявленні, самоствердженні, яку можна задовольнити у процесі суспільної діяльності.

Як наголошує В. Матяшук, «справжній патріот повинен мати активну життєву позицію, своїми власними справами, своїм способом життя, година за годиною, день за днем, рік за роком сприяти тому, щоб життя якісно змінювалося у кращий бік, щоб Україна ввійшла в число передових країн світу й перестала бути об'єктом співчуття. А для формування такої свідомості має бути успішно здійснена ціла система продуманого планомірного впливу – тобто система патріотичного виховання, якої нам вкрай бракує сьогодні» [5, с. 50]. Саме тому активна життєва патріотична позиція особистості сприятиме позитивним соціально-економічним, культурним, політичним перетворенням у сучасному демократичному суспільстві.

«Активною силою у справі побудови громадянського суспільства має стати сучасна молодь. Для цього вона повинна мати певний особистісний потенціал, готовність оцінювати соціальні й політичні події та активно діяти» [3, с. 160]. Тому патріотичне виховання молоді покликане формувати громадянина-патріота, створювати у нього високу патріотичну свідомість, а саме такі почуття як гордість та любов до свого народу, готовність до виконання громадянських і конституційних обов'язків, освоєння національних цінностей, відчуття причетності до розбудови національної державності, бажання захисту Вітчизни, поваги до чинного законодавства.

У Законі України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю», Указі Президента України «Про невідкладні додаткові заходи щодо зміцнення моральності у суспільстві та утвердження здорового способу життя»; Декларації «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні»; Концепції «Виховання дітей і молоді в національній системі освіти», «Національно-патріотичного виховання молоді»; Комплексній Національній державній програмі патріотичного виховання громадян, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства

задеклароване розв'язання завдань патріотичного виховання молоді. Ці документи повинні сприяти всебічному, гармонійному розвитку особистості, вихованню високої соціальної активності, громадянської відповідальності, духовності, становленню громадянського суспільства та посилювати патріотичну направленість молоді. Проте у цілому досі не розроблена дієва та цілісна концепція патріотичного виховання молоді в умовах сучасного українського суспільства.

Створення соціально-педагогічної моделі патріотичного виховання молоді сприятиме повноцінному становленню особистості у сучасному трансформаційному суспільстві, де руйнуються традиційні зв'язки, моральні цінності, християнські принципи. З'являється тенденція до ствердження масових стереотипів та шаблонів у способах діяльності, спілкуванні, мисленні тощо.

Аналіз історико-педагогічної літератури свідчить, що першооснови патріотичного виховання були закладені в народній педагогіці, значення якої висвітлюється в роботах О. Любара, В. Мацюка, В. Пугача, М. Стельмаховича, Д. Федоренка. Становлять інтерес праці М. Аркаса, Л. Дмитрієва, Д. Лихачова, В. Яременка, у яких висвітлюється виховний ідеал давньоруської епохи, складовою частиною якого виступає патріотичне виховання.

Концептуальні основи сутності патріотичного виховання закладені в працях відомих українських педагогів: В. Сухомлинського, який наголошував на вихованні патріота і громадянина, відданого великим ідеалам суспільства; зміст та принципи патріотичного виховання висвітлюються у працях Г. Ващенко; О. Сухомлинська приділяє значну увагу ідеям патріотизму як складової громадськості. Методи морального виховання (виділяючи приклад батьків, учителів), бесіди, моральні вправи та ін. виявляє С. Русова; питанню формування патріотичного почуття приділяє увагу К. Ушинський; на почуттях патріотизму як основи виховання дітей наголошує А. Духнович. У своїх працях і наукових розробках названі автори висвітлюють актуальні для свого часу проблеми розвитку патріотичних почуттів як складової частини національної

системи виховання, висувають ідею формування свідомого громадянина, патріота своєї Батьківщини.

Дослідженням сутності національно-патріотичного виховання підлітків, теоретичним і методичним обґрунтуванням організаційно-педагогічної моделі національно-патріотичного виховання в умовах позашкільного навчального закладу займалася Т. Гавлітіна («Національно-патріотичне виховання підлітків в умовах позашкільного навчального закладу»), патріотичному вихованню у позанавчальній діяльності приділяв увагу Р. Петронговський («Формування патріотизму старшокласників у позанавчальній виховній діяльності») тощо.

Дослідженням проблеми патріотичного виховання молоді вищих навчальних закладів займалися вітчизняні та зарубіжні вчені, серед яких О. Абрамчук («Організація патріотичного виховання майбутніх інженерів»), О. Стьопіна («Виховання патріотизму у студентської молоді засобами мистецтва»). Не залишається проблема виховання патріотизму поза увагою сучасних науковців. Зокрема, різні педагогічні аспекти патріотизму вивчала К. Чорна, яка розглянула сутність явища патріотизму, національної самосвідомості, форми та методи виховання цих цінностей. Етапи патріотичного виховання виділяє О. Вишневський, проблемою патріотизму та виховання займався В. Хаустов, рівні патріотичного виховання молоді охарактеризував В. Коробанов, завдання та цілі патріотичного виховання сформулював З. Гасанов. Основами формування громадянської патріотичної позиції молоді займалася О. Алексєєва, патріотичне виховання як складову національного виховання досліджував Д. Пашенко та ін.

Проблемі патріотичного виховання приділяють увагу такі вітчизняні філософи як В. Бичко, Л. Буєва, О. Забужко, І. Надольний, Л. Сохань, І. Стогній, В. Шинкарук та зарубіжні: П. Гольбах, А. Дістерверг, Д. Дьюї, Т. Кампанелла, І. Кант, Ш. Монтеск'є, Т. Мор, Ф. Рабле, К. Роджерс, Ж. Руссо, Е. Фром та ін. Поняття «патріотизм» розглядають такі психологи як І. Бех, А. Богущ, М. Боришевський, Л. Долинська, О. Киричук, В. Котирло, О. Роменець, Ю. Трофімова, О. Чебикіна та ін.

У Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності чітко визначено мету: «Сформувати свідомого громадянина, патріота, професіонала, тобто людину з притаманними їй особистими якостями й рисами характеру, світоглядом і способом мислення, почуттями, вчинками та поведінкою, спрямованими на саморозвиток демократичного громадянського суспільства в Україні» [4, с. 5]. Саме виховна діяльність спрямована допомогти молодій людині в особистісному розвитку, самовизначенні, засвоєнні моральних цінностей та гармонізації відносин у суспільстві. В. Матяшук акцентує увагу на тому, що «патріотичне виховання молоді особи у демократичному суспільстві передбачає досить високий рівень індивідуальної свободи особистості, відмову державних структур від жорстокого визначення форм та методів соціалізації, постійного контролю як за суспільними інститутами, що її здійснюють, так і за самим громадянином. Формування патріотичного світогляду треба доповнювати прищепленням навичок самостійного вирішення тих чи інших проблем, які постають перед молоддю» [7, с.53].

На думку В. О. Сухомлинського, «національне виховання без патріотизму немислиме. Саме відданість рідній землі, любов до Батьківщини, рідного народу, його історії, мови, культури породжують національний менталітет, психіку і характер людини» [10, с. 498]. Національне виховання сприяє розвитку і становленню особистості, а основний його напрямок – патріотичне виховання, яке є основою духовного розвитку особистості. «Формування патріотичних почуттів означає створення високого ідеалу служіння рідному народові, готовності до героїчного подвигу в ім'я процвітання і незалежності України, воно покликане формувати громадянина-патріота України, виробляти глибоке розуміння громадського обов'язку, готовність у будь-який час стати на захист Батьківщини» [10, с. 502].

Слід відмітити, що «мета всього національного виховання конкретизується через систему виховних завдань, а саме: формування у вихованців національної свідомості й самосвідомості, любові до рідної землі, родини, українського

народу, бажання працювати задля розквіту України, готовності її захищати; виховання поваги до її Конституції; забезпечення духовної єдності поколінь, виховання поваги до батьків, культури та історії рідного краю; формування високої мовної культури; створення умов для вільного формування світоглядної позиції; утвердження принципів загальнолюдської моралі: справедливості, патріотизму, толерантності, працелюбності та інших чеснот; забезпечення повноцінного розвитку вихованця; формування соціальної активності особистості через включення у процес державотворення; забезпечення високої загальної та професійної освіченості та вихованості особистості, розвиток патріотичних почуттів; забезпечення умов для самореалізації та формування наукового світогляду; прищеплення глибокого усвідомлення взаємозв'язку між ідеями індивідуальної свободи, правами людини та громадською відповідальністю» [10, с. 500]. Отож, принципи національного виховання безпосередньо впливають і відбиваються в усіх напрямках виховання та є пріоритетними течіями реформування виховання.

Нині актуальним питанням залишається створення ефективних моделей для реалізації зазначеної проблематики. Як один з варіантів вирішення проблеми може стати створення студентських громадських об'єднань, які, за сучасними тенденціями суспільного розвитку, сприятимуть реальній можливості молоді самовизначитися, самореалізуватися та самоствердитися. «У сучасних умовах студентські громадські організації мають бути іншими, ніж ті, що були в радянські часи. Людство переходить до нової цивілізації, головними ознаками якої постають швидка зміна соціальних процесів, динамізм, невизначеність, плюралізація та індивідуалізація громадського життя. Такий перехід вимагає іншого ставлення до життя й передовсім творчості в розв'язанні різноманітних проблем, гнучкості мислення, розвиненої загальної культури особистості. Становлення нової цивілізації зумовлює й формування нового суспільного життя сучасного студентства. Безумовно, необхідно враховувати й минулі – дорадянські, радянські – традиції

українського суспільства, які також будуть детермінувати дії сучасної студентської молоді» [8, с. 44].

На сьогодні «для більшості українських студентів притаманні своєрідна розгубленість перед дійсністю й розбалансованість пріоритетів та цінностей» [6, с. 44]. Сучасне студентство знаходиться у стані пошуку: орієнтирів, ідеалів, поглядів, переконань тощо. Утвердження моральних цінностей, таких як патріотизм, працелюбність, справедливість, не тільки у формі одноразових просвітницьких заходів, а перетворення моральних знань у міцні моральні почуття та вчинки студентської молоді слугуватимуть позитивним змінам у житті суспільства в цілому.

На думку Н. Чибісової, ціннісна свідомість сучасного українського студентства перебуває у кризовому стані. «Скажімо, у середовищі студентства відбувається духовна диференціація, відчуження від таких основних громадських цінностей, як громадянськість, любов до Батьківщини, турбота про благо суспільства й народу, почуття відповідальності перед суспільством тощо. У студентів все більш актуальними стають не суспільні, а особистісні орієнтири» [8, с. 43]. У цій ситуації вищий навчальний заклад може створювати усі необхідні умови для розвитку у молодій особистості патріотичної свідомості, формувати громадянську позицію, яка зумовлена потребою здійснювати державотворення на засадах толерантності, соціальної справедливості та демократії. «Громадянська позиція розглядається як ядро національного патріотизму, засіб виховання законослухняного громадянина своєї держави й водночас компетентного, повноправного громадянина Європи» [2, с. 35].

Сучасна вища школа покликана формувати й розвивати психічно здорову, конкурентноспроможну, гармонійну особистість та сприяти її становленню. Важливим є не тільки підготовка високваліфікованого спеціаліста, а головне – особистості, яка буде здатна до творчості, критичного сприйняття дійсності, високого духовного світовідчуття. За таких умов фахівець своєї справи та свідомий патріот своєї держави може забезпечити благополуччя та розвиток

країни. Саме вищий навчальний заклад зможе спрямувати виховання особистості на розбудову суверенної, незалежної, демократичної, правової та соціальної держави, керуючись принципами гуманізму, демократії, свободи та злагоди. Варто зазначити, що «кінцевим результатом виховання має бути самодіяльність, самостійність у розв'язанні моральних проблем, моральна саморегуляція та моральна зрілість, які проявляються у формуванні людини-громадянина – суб'єкта діяльності, вірного сина українського народу, спроможного і здатного зробити свідомий моральний вибір» [10, с. 493]. Тому патріотичне виховання молоді як спеціально організована педагогічна діяльність, що включає в себе розробку програм, змісту, форми та методи впливу, умілу організацію виховного процесу з урахуванням умов певного суспільства, регіону, сприятиме повноцінному становленню особистості. Отже, вищий навчальний заклад має створити всі необхідні умови для становлення та розвитку патріотичного виховання особистості. Виховна діяльність має реалізовуватись у формі живого діалогу та активній взаємодії учасників, бо патріотичності притаманне усвідомлення справжніх цінностей та залучення до них у відповідності з власними почуттями та волею. Тільки завдяки конструктивному діалогу і свободі вільного вибору особистості можна буде досягти поставлених спільних цілей.

Отже, виховання патріотизму молоді – це складний, тривалий, багатоаспектний процес, який має на меті формування відповідального ставлення до свого народу, шанування традицій, звичаїв, обрядів, популяризацію національної мови, пропагування вітчизняного, сприяння активній, небайдужій життєвій позиції, прищеплення любові та гідності до своєї Батьківщини, почуття гордості за приналежність до своєї нації, етносу. Як відомо, на процес становлення особистості впливає культура, яка втілює прагнення людей до вищих духовно-моральних ідеалів та формує ціннісний простір моральної свідомості.

Література

1. Алексеева О. В. Формування громадянської позиції сучасної молоді / О. В. Алексеева // Педагогіка і психологія. – 2006. – № 2. – С. 31–35
2. Бондар Л. С. Громадянське виховання у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського / Л. С. Бондар // Педагогіка і психологія. – 2007. – № 3. – С. 5–10
3. Голіна І. В. Чи надіються сучасні молоді громадяни України жити в демократичному суспільстві / І. В. Голіна // Педагогіка і психологія. – 2008. – № 3-4. – С. 158–166
4. Кремень В. Г. Трансформації особистості в освітньому просторі сучасної цивілізації / В. Г. Кремень // Педагогіка і психологія. – 2008. – № 2. – С. 6–14
5. Матяшук В. Сучасне патріотичне виховання: стан, проблеми та перспективи розвитку / В. Матяшук // Педагогічна думка. – 2009. – № 3. – С. 48-54
6. Мойсеюк Н. Педагогіка: навчальний посібник / Н. Мойсеюк. – К. : Кондор рік, 2007. – 656 с.
7. Фіцула М. М. Педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти / М. М. Фіцула. – К. : Видавничий центр Академія, 2002. – 528 с.
8. Чибісова Н. Г. Самоврядування студентів як умова становлення їхньої громадянської свідомості / Н. Г. Чибісова // Педагогіка і психологія. – 2007. – № 3. – С. 42–48
9. Хьелл Л. Теории личности / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – СПб. : Питер, 2006. – 607 с.
10. Ягупов В. В. Педагогіка: навчальний посібник / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.